

14. Uluslararası

Türk Dünyası

Sosyal Bilimler Kongresi

SAKARYA
ÜNİVERSİTESİ

CELAL BAYAR
ÜNİVERSİTESİ

22 - 23 Ağustos 2016

Gostivar - MAKEDONYA

Bildiriler Kitabı

www.turkkongre.com

TÜRKSOY

14. Uluslararası Türk Dünyası Sosyal Bilimler Kongresi

14. Uluslararası Türk Dünyası Sosyal Bilimler Kongresi
22 – 23 Ağustos 2016 Gostivar / MAKEDONYA

BİLDİRİLER KİTABI

Gostivar halkının dost ve kardeş insanlarına ithaf olunur...

Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı

İstanbul / 2016

Bu eser

Bakanlar Kurulu'nun 20.07.1980 tarih ve 8 / 1307 sayılı kararıyla kamu yararına hizmet verdiği kabul edilerek vergi muafiyeti tanınmış olan **TÜRK DÜNYASI ARAŞTIRMALARI VAKFI**'nin yayınıdır.

Her hakkı mahfuzdur.

Bu kitaptaki bilgilerin her türlü sorumluluğu yazarlarına aittir.

TÜRK DÜNYASI ARAŞTIRMALARI VAKFI

müsaadesi olmaksızın tamamen, kısmen veya herhangi bir değişiklik yapılarak iktibas edilemez.

Editörler

Yrd. Doç. Dr. Kamil TAŞKIN

Yrd. Doç. Dr. Suat KOL

Öğr. Gör. Ali KIRKSEKİZ

Haberleşme

Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı
Kemalpaşa Mah. Bukalıdede Sok. No:4
Saraçhane / İstanbul

Telefon: +90 212 511 10 06 (pbx)

İnternet Adresi: www.turan.org.tr

e-posta: tdav@turandav.org

E-ISBN

14. Uluslararası Türk Dünyası Sosyal Bilimler Kongresi

KONGRE ALAN EDITÖRLERİ

ALANLAR	EDİTÖRLER
Antropoloji	Dr. Hayati BEŞİRLİ
Arkeoloji	Dr. Hacer ÇORUH
Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri	Dr. M.Çağlar ÖZDEMİR
Coğrafya	Dr. Muhammet KAÇMAZ
Çeviribilim	Dr. M. Zahit CAN
Kentleşme ve Çevre Sorunları	Dr. Ferruh TUZCUOĞLU
Din Bilimleri	Dr. Abdülvahit İMAMOĞLU
Eğitim Bilimleri	Dr. Suat KOL
Ekonomi	Dr. Selim İNANÇLI
Ekonometri	Dr. Kutluk Kağan SÜMER
Felsefe	Dr. Tufan ÇÖTOK
Finans	Dr. Fatih Burak GÜMÜŞ
Girişimcilik ve Küçük İşletmeler	Dr. Mahmut HIZIROĞLU
Hukuk	Dr. Sevda Yaşar COŞKUN
İstatistik	Dr. Hayrettin ZENGİN
Kamu Yönetimi	Dr. Osman NACAK
Maliye	Dr. Habib YILDIZ
Muhasebe	Dr. Ahmet Vecdi CAN
Pazarlama	Dr. Remzi ALTUNIŞIK
Psikoloji	Dr. Fatma SAPMAZ
Siyaset Bilimi	Dr. Köksal ŞAHİN
Sosyoloji	Dr. Nesrin AKINCI ÇÖTOK
Spor	Dr. Çetin YAMAN
Tarih	Dr. Selçuk URAL
Töre Bilim ve Ahlaki Değerler	Dr. Gülay MİRZAOĞLU
Turizm	Dr. Oğuz TÜRKAY
Türk Dili	Dr. Selçuk Kürşad KKOCA
Türk Kültürü ve Sanatı	Dr. Kürşad GÜLBEBEYAZ
Uluslararası İlişkiler	Dr. Murat ERCAN
Üretim	Dr. Kamil TAŞKIN
Yönetim Bilişim Sistemleri	Dr. Adem AKBIYIK
Yönetim ve Organizasyon	Dr. Mustafa Fedai ÇAVUŞ

ONUR KURULU

Ömür ŞÖLENDİL	T.C. Üsküp Büyükelçisi
Prof.Dr. A. Kılıçbay BİSENOV	Korkutata Kızılorda Devlet Üniversitesi Rektörü
Prof.Dr. Edalet MURADOV	Azerbaycan Devlet İktisat Üniversitesi Rektörü
Prof. Dr. Fadıl HOCA	Uluslararası Vizyon üniversitesi Rektörü
Prof.Dr. Kantörö Ş. TOKTOMAMATOV	İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi Rektörü
Prof.Dr. Muzaffer ELMAS	Sakarya Üniversitesi Rektörü
Prof.Dr. İbrahim USLAN	Gazi Üniversitesi Rektörü
Prof.Dr. Mahmut AK	İstanbul Üniversitesi Rektörü
Prof.Dr. A. Kemal ÇELEBİ	Celal Bayar Üniversitesi Rektörü
Prof.Dr. Yusuf ULCAY	Uludağ Üniversitesi Rektörü
Prof.Dr. Mahmut ÖZER	Bülent Ecevit Üniversitesi Rektörü
Prof.Dr. Filiz KILIÇ	Nevşehir Üniversitesi Rektörü
Prof.Dr. Bolat MİRZALİYEV	Kazakistan-Çimkent Miras Üniversitesi Rektörü
Prof.Dr. Mustafa KİBAR	Çukurova Üniversitesi Rektörü
Prof.Dr. Ramazan KAPLAN	Bartın Üniversitesi Rektörü
Közhan YAZGAN	Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Genel Başkanı

DANIŞMA KURULU

Prof.Dr. Enver AYDOĞAN	Gazi Üniversitesi
Prof.Dr. Fırat PURTAŞ	TÜRKSOY Genel Sekreter Yardımcısı
Prof.Dr. Mehmet YÜCE	Uludağ Üniversitesi
Prof.Dr. Musa EKEN	Sakarya Üniversitesi
Prof.Dr. Mustafa MIYNAT	Celal Bayar Üniversitesi
Prof.Dr. Said KINGİR	Bartın Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Doç.Dr. Ferruh TUZCUOĞLU	Türk Dünyası Bakü İşletme Fakültesi
Doç.Dr. İbrahim AKIŞ	Türk Dünyası Kırgız-Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü
Doç.Dr. Kutluk Kağan SÜMER	İstanbul Üniversitesi
Doç.Dr. Kürşad GÜLBAYAZ	Muğla Üniversitesi
Doç.Dr. Leniyara SELİMOVA	Kırım Mühendislik ve Pedagoji Üniversitesi
Doç.Dr. Mensur NUREDDİN	Uluslararası Vizyon Üniversitesi
Doç.Dr. Mustafa Fedai ÇAVUŞ	Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi
Metin KÜÇÜK	İstanbul Üniversitesi, Genel Sekreteri
Saadet Pınar YILDIRIM	Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Genel Müdürü

14. Uluslararası Türk Dünyası Sosyal Bilimler Kongresi

BİLİM VE HAKEM KURULU

Prof.Dr. A. Kılıçbay BİSENOV	Kazakistan	Prof.Dr. Linar LATİPOV	Tataristan
Prof.Dr. A. MAMASIDIKOV	Kırgızistan	Prof.Dr. Maarife HACIYEVA	Azerbaycan
Prof.Dr. A. Vecdi CAN	Türkiye	Prof.Dr. Mahir HOTI	Arnavutluk
Prof.Dr. Abdülcebbar GÖKLENOV	Türkmenistan	Prof.Dr. Manasbek MUSAYEV	Kırgızistan
Prof.Dr. Abılay AYDASOV	Kazakistan	Prof.Dr. Marina TİTOVA	Rusya Federasyonu
Prof.Dr. Adalet MURADOV	Azerbaycan	Prof.Dr. Mehdi ELEZİ	Kosova
Prof.Dr. Akimshan ARUPOV	Kazakistan	Prof.Dr. Mehdi ERGÜZEL	Türkiye
Prof.Dr. Almaz ŞAYHULOVA	Başkurdistan	Prof.Dr. Mehmet ALPARGU	Türkiye
Prof.Dr. Alövsat MÜSLİMOV	Azerbaycan	Prof.Dr. Mehmet YÜCE	Türkiye
Prof.Dr. Alparslan PEKER	Amerika	Prof.Dr. Midhat MUHARYAMOV	Tataristan
Prof.Dr. Anarkul URDALETOVA	Kırgızistan	Prof.Dr. Muhsin HALİS	Türkiye
Prof.Dr. Anvarbek MOKEYEV	Kırgızistan	Prof.Dr. Musa EKEN	Türkiye
Prof.Dr. Arber ÇELIKU	Makedonya	Prof.Dr. Mustafa AKAL	Türkiye
Prof.Dr. Azmi ÖZCAN	Türkiye	Prof.Dr. Mustafa MİYNAT	Türkiye
Prof.Dr. B. KOJAMBERDİEV	Kazakistan	Prof.Dr. Muzaffer TEPEKAYA	Türkiye
Prof.Dr. Bagdat KARPUZULI	Kazakistan	Prof.Dr. Nurbübü ASİPOVA	Kırgızistan
Prof.Dr. Baymirza KOJAMBERDİEV	Kazakistan	Prof.Dr. Olcobay KARATAYEV	Kırgızistan
Prof.Dr. Becet BROŞORİ	Kosova	Prof.Dr. Ömer ANAYURT	Türkiye
Prof.Dr. Birol KOVANCILAR	Türkiye	Prof.Dr. Ramazan TAŞDURMAZ	Türkiye
Prof.Dr. Bolat MİRZALİYEV	Kazakistan	Prof.Dr. Rami MEMUSAJ	Arnavutluk
Prof.Dr. C.Gökhan BAHŞI	Almanya	Prof.Dr. Recai COŞKUN	Türkiye
Prof.Dr. Cusupbek PİRİMBAEV	Kırgızistan	Prof.Dr. Recep KAYMAKCAN	Türkiye
Prof.Dr. Enver AYDOĞAN	Türkiye	Prof.Dr. Remzi ATAÖĞLU	Kırgızistan
Prof.Dr. Enver HALİLOVIÇ	Bosna Hersek	Prof.Dr. Roza NESEPOVA	Türkmenistan
Prof.Dr. Evez BAYRAMOV	Azerbaycan	Prof.Dr. Ruzal YUSUPOV	Tataristan
Prof.Dr. Eyüp AKTEPE	Azerbaycan	Prof.Dr. Sabir Murat BOKENBAYULI	Kazakistan
Prof.Dr. Eyyup Günay İSBİR	Türkiye	Prof.Dr. Salih AYNURAL	Türkiye
Prof.Dr. Fadil HOCA	Makedonya	Prof.Dr. Salih ŞİMŞEK	Türkiye
Prof.Dr. Fevzi YAKUBOV	Kırım	Prof.Dr. Sebahattin BALCI	Kırgızistan
Prof.Dr. Fırat PURTAŞ	Türkiye	Prof.Dr. Sedat KUÇI	Kosova
Prof.Dr. Gabil MANAFOV	Azerbaycan	Prof.Dr. Selahattin KARABINAR	Türkiye
Prof.Dr. Gafitullina DİLARA	Özbekistan	Prof.Dr. Selahattin SARI	Türkiye
Prof.Dr. Galina SMİRNOVA	Rusya Federasyonu	Prof.Dr. Sejfudin ZAHİROVIÇ	Bosna Hersek
Prof.Dr. Habib YILDIZ	Türkiye	Prof.Dr. Süleyman KAYIPOV	Kırgızistan
Prof.Dr. Hadişa NUGMANOVA	Kazakistan	Prof.Dr. Svetlana ÇERVONOJE	Rusya Federasyonu
Prof.Dr. Halil KALABALIK	Türkiye	Prof.Dr. Ş.Urpaş JANİYAZKIZI	Kazakistan
Prof.Dr. Hayati BEŞİRLİ	Kırgızistan	Prof.Dr. Şaban KAYIHAN	Türkiye
Prof.Dr. Hidayet CAFEROV	Azerbaycan	Prof.Dr. Şemseddin HACIYEV	Azerbaycan
Prof.Dr. Hüseyin AKTAŞ	Türkiye	Prof.Dr. Tahir AKGEMCİ	Türkiye
Prof.Dr. İbrahim TATARLI	Bulgaristan	Prof.Dr. Turar KOYÇIYEV	Kırgızistan
Prof.Dr. İrfan MORİNA	Kosova	Prof.Dr. Uli SCHAMİLOGLU	ABD
Prof.Dr. İsmail KERİMOV	Kırım	Prof.Dr. Ünsal BAN	Türkiye
Prof.Dr. İsmail YAKIT	Türkiye	Prof.Dr. Vahit TÜRK	Türkiye
Prof.Dr. İlshat GAFUROV	Tataristan	Prof.Dr. Valentina TUGUJEKOVA	Hakasya
Prof.Dr. Jenis SADUAKASULI	Kazakistan	Prof.Dr. Vasili GAYFULİN	Tataristan
Prof.Dr. K. TABALDİYEV	Kırgızistan	Prof.Dr. Viktor BUTANAYEV	Hakasya
Prof.Dr. Kadıralı KONKUBAYEV	Kırgızistan	Prof.Dr. Vladimer PAPAVALI	Gürcistan
Prof.Dr. Kadir ARDIÇ	Türkiye	Prof.Dr. Zahid MEMMEDOV	Azerbaycan
Prof.Dr. Kamil AYDIN	Türkiye	Prof.Dr. Zakir MEMMEDOV	Azerbaycan
Prof.Dr. Kantörö Ş. TOKTOMAMATOV	Kırgızistan	Prof.Dr. Zamira DERBİŞEVA	Kırgızistan
Prof.Dr. Kubatbek TABALDİYEV	Kırgızistan	Prof.Dr. Zeba MUSAYEVA	Kırgızistan
Prof.Dr. Layli UKUBAYEVA	Kırgızistan	Prof.Dr. Zekeriya KİTAPÇI	Türkiye
Prof.Dr. Lev P. KURAKOV	Çuvaşistan		

BİR FARKLILAŞMA STRATEJİSİ OLARAK COĞRAFI İŞARETLER VE TÜRKİYE İNCELEMESİ

Şaban ESEN

Özet

Coğrafi işaretler (Cİ) bir ürünün, belirli bir ülke, yöre ya da bölge ile bağlantısını ifade eden sembollerdir. Bu işaretler, söz konusu yöreye özgü doğal ya da insan faktörlerinden oluşan özelliklerin ürüne kazandırdığı nitelik ve kalite itibarıyla bölge ürünlerinin benzer ürünlerden farklılaşmasını ve ticari olarak ön plana çıkmasını sağlamaktadırlar.

Bu çalışmanın amacı, tescilli coğrafi işaretlerin iller bazında ve bölgesel olarak dağılımlarının incelenmesi, coğrafi işaretlerin türlerine göre sınıflandırılması ve coğrafi işaretlerin (ilgili bölgede) bir farklılaşma yaratıp yaratmadığını kavramsal olarak ortaya koymaktır.

Çalışmanın kapsamını; Türk Patent Enstitüsü (TPE) tarafından 15.05.2016 tarihine kadar tescil edilmiş olan coğrafi işaretler ile henüz tescil sürecini tamamlamamış coğrafi işaret başvuruları oluşturmaktadır.

Çalışmada veri elde etmede yöntem olarak ikincil kaynaklardan yararlanılmıştır. Bu yönüyle TPE verileri temel kaynaklar olarak incelenmiştir.

Türkiye’de 15.05.2016 tarihi itibarı ile 187 adet coğrafi işaretin tescil edildiği, 233 adet Coğrafi işaretin ise tescil sürecinin devam ettiği belirlenmiştir. Tescil edilen coğrafi işaretlerin %43’ü gıda ürünleri, %27’si tarım ürünleri, %26 hediyelik eşya, %2 doğal kaynak ve %2 hayvan türünden oluşmaktadır. En fazla coğrafi işarete sahip bölgeler ise; Ege, Karadeniz, Marmara, İç Anadolu, Güneydoğu Anadolu, Doğu Anadolu ve Akdeniz bölgeleri olarak tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Coğrafi İşaret, Mahreç işareti, Menşei işareti, Fikri Mülkiyet Hakları, TPE

1. Giriş

Bir yörenin herhangi bir ürünü, meyvesi, taşı, madeni diğer yörelerde üretilenlerden farklı olabilir veya bir yörede üretilen halı, kilim, kumaş, çini vb. her hangi bir nedenle ün kazanmış olabilir. Bu ürünlerin üzerinde o yörenin adının kullanılması, tüketiciler tarafından o ürünün benzerlerinden farklı özelliklere sahip olduğu şeklinde algılanabilir. Tüketiciler söz konusu yöre adıyla satılan ürünleri o yörenin adına duydukları güvenle, aynı türdeki diğer ürünlere tercih edebilir.

Özellikle Avrupa ülkelerinde coğrafi işaretlerin (Cİ) tescilinden sonra ürün fiyatlarında ciddi artışlar söz konusu olmuş, bu da doğal olarak ilgili ürünün yetiştiği veya üretildiği bölge halkı için eskiye oranla daha fazla bir refah artışı sağlamıştır. Aynı durum Türkiye içinde geçerli olabilir, ileriki bölümlerde de ifade edileceği üzere Cİ’lerin tüketiciler, üreticiler ve ülke için önemli kazanımları olduğu aşikardır. Aynı zamanda Cİ’le fikri mülkiyet haklarının korunması açısından da önem arz etmektedir.

2. Coğrafi İşaret Nedir?

Coğrafi işaret terimi ilk kez bir sınai mülkiyet hakkı türü olarak Ticaretle Bağlantılı Fikri Mülkiyet Hakları Anlaşmasının (TRIPS) 22’nci maddesinde, “Bir malın kalitesinin, ününün veya diğer özelliklerinin esas olarak coğrafi menşeiine atfedildiği durumlarda, bir malın menşeiinin herhangi bir, üyenin, ülkesi veya bu ülkede bir bölge veya yer olduğunu gösteren işaret” olarak tanımlanmıştır (TPE, 2015: 5).

Coğrafi işaret, eşyaların üzerinde kullanılan bir işaret olup, ürünün belli bir coğrafi bölgeden kaynaklandığını tanımlayan ve ürünün kalitesi, ünü veya diğer karakteristik özelliklerinin belirli bir coğrafi bölgeden kaynaklandığını işaret eden bir haktr.

Coğrafi işaretler, pek çok ürün veya nesne için kullanılabilir. Örnek olarak; peynir (Fransa’nın Roquefort bölgesinde üretilen “Rokfor”), zeytinyağı (İtalya’nın belirli bir bölgesinde üretilen “Toskana”) veya çay (Hindistan’da yetişen “Darjeeling”) verilebilir. Aynı zamanda coğrafi işaretler

şaraplar ve alkollü içkiler için de sıkça kullanılmaktadır. Yine bir bölgeye has bir taş (Eskişehir, lüle taşı) olabileceği gibi, özellikle bir bölgede yetişen bir hayvan türü de (Sivas kangalı) olabilir.

Coğrafi işaret ile ticari marka bazen karıştırılabilmektedir. Ticari marka, bir şirket tarafından kendi mallarını ve hizmetlerini diğer şirketlerin mal ve servislerinden ayırt etmek için kullanılan bir işarettir. Bu işaret, sahibine diğer şirketlerin bahse konu işareti kullanmasını engelleme hakkı vermektedir. Coğrafi işaret ise tüketicilere bir ürünün belli bir yerde üretildiğini ve üretim yeri sebebiyle belli özelliklere sahip olduğunu anlatmaktadır. Coğrafi işaret, ürünlerini anılan coğrafi işaret tarafından belirtilen yerde yapan ya da ürünleri tipik niteliklere sahip tüm üreticiler tarafından kullanılabilir. Örnek olarak, "Switzerland" İsviçre saatlerinin resmi üretim standartları ile uyumlu üretim yapan tüm İsviçreli saat üreticileri tarafından kullanılabilir, ama "Rolex" yalnızca Rolex saat üreticisi tarafından kullanılabilir (Yenipınar, Köşker, & Karacaoğlu, 2014).

3. Bir Bölge veya Ürünün Coğrafi İşaretlerle Farklaştırması

Coğrafi işaretler bir ürünün, belirli bir ülke, yöre ya da bölge ile bağlantısını ifade eden sembollerdir. Bu işaretler, söz konusu yöreye özgü doğal ya da insan faktörlerinden oluşan özelliklerin ürüne kazandırdığı nitelik ve kalite itibarıyla bölge ürünlerinin benzer ürünlerden ayırt edilebilmesini sağlamaktadır (DPT, 1995: 41).

Genel olarak coğrafi işaretin tescilinin başlıca amaçları;

- Coğrafi işarete konu olan ürünün kalitesinin korunması ve bilinen özellikte üretiminin sağlanması (ürünün korunması),
- Coğrafi işarete konu olan yörede veya özellikte üretim yapanların, tescilin sağladığı korumadan öncelikli olarak yararlanmalarının sağlanması (üreticinin korunması),
- Coğrafi işaret ibarelerinin, gerekli özellikleri haiz olmayan sahte ürünler üzerinde kullanılmasının önüne geçilerek, tüketicinin yanıltılmasına engel olunması (tüketicinin korunması) ve
- Ülkenin milli ve kültürel değerlerinin korunması, şeklinde sıralanabilmektedir.

4. Coğrafi İşaret Korumasının Sağladığı Haklar

Coğrafi işaret tescili almış ürünün üretimini veya pazarlamasını tescil belgesinde düzenlenen şartlara uygun olarak herkes yapabilir. Yani tek bir üreticiyi değil, tescil belgesinde belirtilen şartlarda üretim yapanların veya satışa sunanların tümünü korur. Başvuru sahibinin rolü ise coğrafi işaretin tescil işlemlerini yürütmek, denetim işlemlerinde görev almaktır. Yani coğrafi işaret tescilinin ürüne katma değer sağlamasında başvuru sahibi temel rol almakta olup tescil, başvuru sahibine inhisari hak sağlamaz. Tescilli adım ününden herhangi bir biçimde yarar sağlayacak kullanımlar veya tescil kapsamındaki ürünleri andıran ya da çağrıştıran ürünlerle ilgili olarak tescilli adın dolaylı veya dolaysız olarak ticari kullanımı hak sahibinin talebi üzerine mahkeme tarafından önlenir. Sözcük olarak gerçek coğrafi yeri ifade etmekle birlikte halkta haksız biçimde ürünün başka yer kaynaklı olduğu izlenimini bırakan kullanımı veya korunan adın tercümesinin kullanımı veya 'stilinde' 'tarzında' 'tipinde' 'türünde' 'yöntemiyle' 'orada üretildiği biçimde' veya benzeri diğer açıklama veya terimlerle birlikte kullanımı hak sahibinin talebi üzerine mahkeme tarafından önlenir. Ürünün iç veya dış ambalajında, tanıtım ve reklamında veya ürünle ilgili herhangi bir yazılı belgede doğal, esas nitelik ve özellikleri ile menşei konusunda yanlış veya yanıltıcı herhangi bir açıklama veya belirtiyeye yer verilmesi hak sahibinin talebi üzerine mahkeme tarafından önlenir. Ürünün kaynağı konusunda halkı yanıltabilecek biçimde ambalajlanması veya yanıltıcı yaratabilecek herhangi bir şekilde sunulması denetime ve yaptırıma tabidir (TPE, 2016:2)

5. Coğrafi İşaretlerle İlgili Yasal Düzenleme

Yerel ürünleri taklitlerine ve haksız rekabetle karşı korumak amacıyla çok sayıda ülkede yasal düzenlemeler yapılmıştır. Bu anlamda 1883 yılında Dünya Fikri Mülkiyet Örgütü (WIPO) tarafından yapılan Paris Sözleşmesi ve 1958 yılında imzalanan Lizbon Anlaşması uluslararası platformda coğrafi işaretlerin korunmasına ilişkin maddeler içeren ve temel oluşturan önemli anlaşmalar olmuştur. Dünyada, özellikle Avrupa ülkelerinde coğrafi işaretleme kavramı ve bu konuyla ilgili yasal düzenlemelerle yerel ürünler koruma altına alınmaktadır. Böylece; sosyo-kültürel mirasın korunması, geliştirilmesi ve kırsal turizmin küresel pazarda ön plana çıkmasını sağlamaktadır (Kan ve diğ., 2010: 16). Günümüzde yerel ürünlerin dünyada olduğu gibi Türkiye'de de coğrafi işaretleme ile tescil edilerek yasal korunma altına alındığı bilinmektedir.

Dünya Ticaret Örgütü'nün 1 Ocak 1995 tarihinde yürürlüğe koyduğu Ticaretle Bağlantılı Fikri Mülkiyet Hakları Sözleşmesi'nde (TRIPs) coğrafi işaretin özel, ayrı bir fikri mülkiyet hakkı olduğu ve bu özel fikri mülkiyet hakkının 149 ülke tarafından tanındığı belirtilmektedir (www.dunyagida.com.tr). Söz konusu sözleşmenin 22, 23 ve 24'üncü maddeleri menşe adlarının korunması ve uluslararası tescilini içermektedir. 22. maddede coğrafi işaret kavramı; "belirli bir kaliteye, üne veya diğer karakteristik özelliklere (şekil, sunum vb.) sahip olan ve herhangi bir ülkedeki bir alan, bölge veya yöreye özgü olan bir ürünü tanımlamak için kullanılan sembol" (22. madde, sayfa 328) şeklinde tanımlanmaktadır. Anlaşmada ürün için belirli bir sınır getirilmemiş olduğundan tarım, gıda ve el işi gibi kategoriler de bu kapsama girmektedir. Avrupa Birliği, belirli bir coğrafi bölgede üretilen ve tipik kalitede olduğu iddia edilen ürünlerin üretildikleri coğrafi bölgenin adıyla tescillenmektedir.

Avrupa Birliği (AB), menşe adı (Protected Designation of Origin - PDO) mahreç işareti (Protected Geographical Indication - PGI) ve geleneksel özelliklerin (Traditional Speciality Guaranteed - TSG) korumasını ilk olarak 1992 yılında 2081/92 sayılı tüzük ile gerçekleştirmiştir. Bu tüzük yerini 2006 yılında 510/2006 sayılı tüzüğe bırakmış, bu tüzük günümüzde halen yürürlüktedir (Yenipınar, Köşker, & Karacaoğlu, 2014).

5.1. Menşe ve Mahreç Kavramları

"Coğrafi İşaretlerin Korunması Hakkında Kanun Hükmünde Kararname" deki tanımlar kısmında, bir ürünün menşei olan yöre, alan veya bölge adı, aşağıdaki şartların birlikte karşılanması durumunda "**menşe adını**" belirtir:

- a) Coğrafi sınırları belirlenmiş bir yöre, alan, bölge veya çok özel durumlarda ülkeden kaynaklanan bir ürün olması;
- b) Tüm veya esas nitelik veya özellikleri bu yöre, alan veya bölgeye özgü doğa ve beşeri unsurlardan kaynaklanan bir ürün olması;
- c) Üretimi, işlenmesi ve diğer işlemlerinin tümüyle bu yöre, alan veya bölge sınırları içinde yapılan bir ürün olması.

Bu tür ürünlere örnek olarak Eskişehir Lületaşı, Çelikhan Tütünü, Ege Pamuğu verilebilir.

Bir ürünün menşei olan yöre, alan veya bölge adı, aşağıdaki şartların karşılanması durumunda "**mahreç işareti**" göstergesini belirtir:

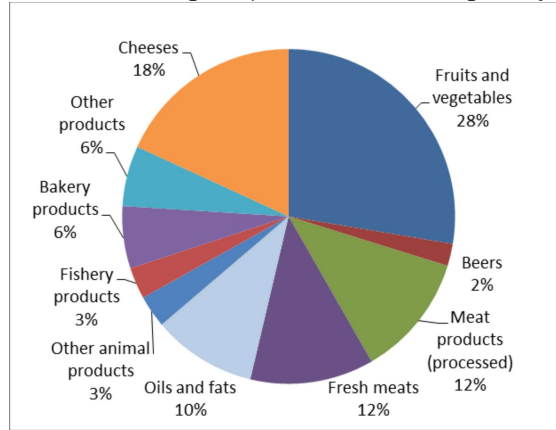
- a) Coğrafi sınırları belirlenmiş bir yöre, alan veya bölgeden kaynaklanan bir ürün olması;
- b) Belirgin bir niteliği, ünü veya diğer özellikleri itibarıyla bu yöre, alan veya bölge ile özdeşleşmiş bir ürün olması;
- c) Üretimi, işlenmesi ve diğer işlemlerinden en az birinin belirlenmiş yöre, alan veya bölge sınırları içinde yapılan bir ürün olması gerekir. Bu tür ürünlere örnek olarak Damal Bebeği, Isparta Halısı, Siirt Battaniyesi verilebilir. Bu ürünlerin nitelikleri, kalitesi, ünü ve diğer özellikleri belirli bir coğrafi yere ait doğal hammadde ya da beşeri unsurlara dayalı işlemlerden kaynaklanan özellikler taşıır.

6. AB Ülkelerinde Coğrafi İşaretler

Avrupa Birliği ülkelerinde coğrafi işaretler çoğunlukla gıda ürünlerine ait olmakla birlikte halı, kilim, kumaş, hasır el işleri, çiçek ve süs bitkileri, gibi gıda dışı ürünler de koruma altına alınmıştır. 14.02.2014 tarihi itibarıyla Avrupa Birliği yasaları altında korunan ve tescillenen ürünler içerisinde en geniş grubu meyve, sebze, tahıllar ve bunların işlenmiş ürünleri (330 adet) oluşturmaktadır. Bunun ardından ikinci sırayı çığ (143 adet) ve pişmiş (136 adet) et ürünleri (279 adet) almaktadır. Üçüncü sırada ise peynir çeşitleri (215 adet) bulunmaktadır. Fransa'nın 50, İtalya'nın 46, İspanya'nın 28 ve Yunanistan'ın 21 çeşit tescilli peynir mevcuttur. Bununla beraber, yakın zamanda Fransa 4, İtalya 2 ve İspanya 3 çeşit peynirini tescillemek için başvuruda bulunmuştur.

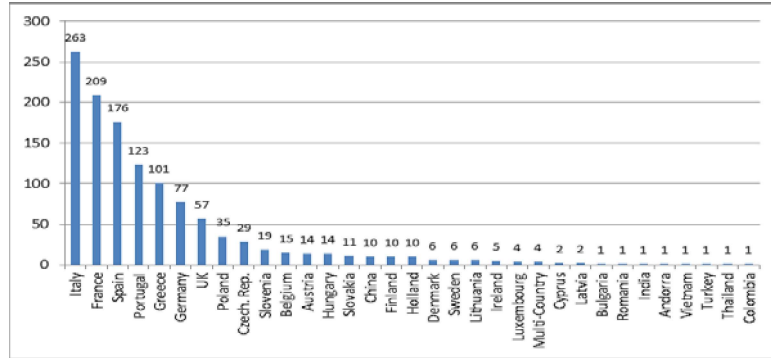

Tablo 1: AB tescilli 1216 adet Coğrafi işaretli ürünlerin dağılımı (Mart 2014 itibarı ile)

Kaynak: www.crs.gov (Geographical Indications in U.S.-EU Trade Negotiations, March 2014))

Tablo 2 : AB'de Coğrafi İşaretlerin Ülkelere Göre Dağılımı¹

Kaynak: www.crs.gov (Geographical Indications in U.S.-EU Trade Negotiations, March 2014)

- AB Düzenlemesi (EEC) No 510/06 ve Düzenleme (EEC) No 509/06 kapsamında bulunan ürünler;
 - Taze et (ve sakatat)
 - Et ürünleri (pişirilmiş, tuzlanmış- tütsülenmiş vb.)
 - Peynirler
 - Diğer hayvansal ürünler (yumurta, bal, tereyağı hariç süt ürünleri vb.)
 - Bitkisel ve hayvansal yağlar (tereyağı, margarin vb.)
 - Meyveler, sebzeler, hububat (işlenmiş veya işlenmemiş)
 - Balık, yumuşakçalar, kabuklular ve ürünleri
 - Bira
 - Bitki ekstraktlarından elde edilen içecekler
 - Ekmek, bisküvi, unlu mamuller
 - Diğer tarımsal ürünler
- AB Düzenlemesi (EEC) No 510/06 kapsamında bulunan ürünler;
 - Doğal mineral sular ve memba suları
 - Doğal sakız ve reçineler
 - Temel yağlar
 - Saman
 - Mantar
 - Cochineal (Hayvansal orijinli ham ürün)
- AB Düzenlemesi (EEC) No 509/06 kapsamında bulunan ürünler;

¹ AB'de tescilli tek Türk ürünü Antep Baklavasıdır. (PGI-Mahreç) 21.12.2013 tarihi itibarıyla Avrupa Komisyonu tarafından tescili gerçekleştirilmiştir.

- Çikolata ve diğer kakao ürünleri
- Pasta
- Hazır yemekler
- Hazır soslar
- Çorbalar
- Dondurma ve şerbet (Kan, Gölçubuk, & Küçükçongar, 2012).

Tablo 3: Coğrafi işaretli ürünlerin fiyat değişimi

Coğrafi İşaretli Ürün	Ek Fiyat
Gemlik zeytini	%75 ek fiyat (TL/kg)
Bresse tavuğu (Fransa)	Beyaz et fiyatının 4 katı
Champagne (Fransa)	12 \$ 40 \$
Antigua kahvesi çekirdeği (Guatemala)	0,5 \$ 1,5\$
Parma jambonu (İtalya)	39 lirt/kg 42 lirt/kg
Toscana yağları (İtalya)	Tescilden sonra %20 daha fazla fiyat
Jamao kahvesi (Dominik Cumhuriyeti)	Tescilden önce 67 USD, 107 USD

Kaynak: Demirer, 2012

7. Türkiye’de Coğrafi İşaretler

Coğrafi işaretlerin korunması ile ilgili ilk düzenleme 27.06.1995 tarihli ve 22326 sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren 555 sayılı KHK’dır. Ülkemizde coğrafi işaretler 555 sayılı KHK ve bu KHK’nın Uygulama Şeklini Gösterir Yönetmelik kapsamında korunmaktadır.

Ayrıca 11.06.2010 tarihli 5996 sayılı Veteriner Hizmetleri, Bitki Sağlığı, Gıda ve Yem Kanununun (5996 sayılı Kanun) Gıda Kodeksi başlıklı bölümündeki 23 üncü maddenin 2’nci fıkrasında yer alan “Bakanlık, tarım ve gıda ile ilgili coğrafi işaret veya geleneksel ürün adlarının kullanımının tescilinde belirtilen özelliklere uygunluğu denetler” hükmü ile, Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığına (GTHB) gıda maddeleri ve tarı ürünlerini kapsayan coğrafi işaretlerin kullanımının denetimi görevini vermiştir. Türkiye’de Coğrafi İşaretlerin tescili Türk Patent Enstitüsü’nce (TPE) yapılmaktadır. İlk tesciller, 1996 yılında yapılan Sümer Halı A.Ş tarafından yapılan 25 yöresel el halısıdır (Oraman, 2015: 79).

Ankara Ticaret Odasının Türkiye’de 81 ili kapsayan “Türkiye Lezzet Haritası” çalışmasına göre Türkiye 2205 çeşit yöresel yiyecek ve içecek mevcuttur. Buna göre; 291 çeşit yemek, tatlı ve içecekten oluşan mutfak ile Gaziantep ili ilk sırada; 154 çeşit ile Elazığ ikinci sırada, 93 çeşit ile de Ankara üçüncü sıradadır. Yine bu çalışmaya göre, bölgeler arasında İç Anadolu, 455 yiyecek ve içecek çeşidiyle ilk sırada yer almaktadır. Onu 425 çeşit ile Doğu Anadolu, 398 çeşit ile Güneydoğu Anadolu ve 397 çeşit ile de Karadeniz Bölgesi izlemektedir. Bu ürünlerin ¼ oranında tescil edilmesi durumunda bile coğrafi işaret çeşitliliği açısından önemli bir kazanım söz konusu olacaktır.

Türkiye’deki coğrafi işaretlerin ekonomik etkileriyle ilgili çalışmaların sayısı çok sınırlıdır. Mevcut çalışmalarda ise ekonomik analizler (Tepe: 2008 gibi) ise son derece yetersizdir. Coğrafi işaretlerin ülke ekonomisine katkısı konusunda yine Türk Patent Enstitüsü’nün öncülüğünde hazırlanan 2015-2023 stratejik planı bu konulara ilgiyi biraz daha yoğunlaştıracaktır.

8. Coğrafi İşaretlerin Önemi

Coğrafi işaretler tüketiciler için ürünün kaynağını, karakteristik özelliklerini ve ürünün söz konusu karakteristik özellikleri ile coğrafi alan arasındaki bağlantıyı gösteren ve garanti eden kalite işaretleridir.

Coğrafi işaret tescilinin amaçlarından biri genel nitelikleri itibarı ile üretimi, coğrafi kaynağı gibi bir takım yerel niteliklerine bağlı olarak bir üne kavuşmuş ürünlerin korunmasını sağlamaktadır. Örneğin leblebi için “Çorum” ibaresi, halı için “Hereke” ibaresi, kaynak için “Afyon” ibaresi belirli bir kalitenin işareti olarak ortaya çıkmaktadır. Coğrafi işaret tescili ile coğrafi sınırları belirlenmiş alanda üretim gerçekleşen ve tarihsel geçmişi olan özel ürünlerin, üretim metotları ile birlikte coğrafi kökenlerine dayalı kalite standartları korunmaktadır. Coğrafi işaretlerin; coğrafi kaynağı belirtmek, geleneksel bilgi ve kültürel değerlerle de şekillenebilen üretim metodunu ve kalitesini garanti etmek, pazarda ürünleri ayırt ederek pazarlama aracı olmak, yerel üretimi ve kırsal kalınmayı desteklemek, turizme katkıda bulunmak, ürün taklitçiliği ile mücadele etmek gibi işlevleri bulunmaktadır. Coğrafi işaretlerin özellikle kırsal kalkınmanın desteklenmesinde önemli bir rolü olduğu söylenebilir.

Bir ürün, yöresel ürün kategorisine girdiğinde piyasa değerinin yaklaşık %20 üstünde bir rakamla alıcı bulabilmektedir. Fransa’da sadece coğrafi işaretlere konu ürünlerin ihracatında 2012 yılı verilerine göre 6 milyar Avro gelir elde edilmiştir. Bu rakam gıda ürünleri endüstrisinin %30’nu oluşturmaktadır. Fransız coğrafi işaretli peynirleri diğer peynirlere göre %30 oranında, şaraplar ise %230 oranında daha yüksek fiyatlarla alıcı bulmaktadır (Doğan, 2015:65).

9. Coğrafi İşaretlerle İlgili Seçilmiş Veriler

Türkiye’deki coğrafi işaretlerle ilgili bazı seçilmiş veriler aşağıda sunulmuştur.

Tablo 4: Türkiye’deki Tescilli Coğrafi İşaretlerin İllere Göre Dağılımı ve Türleri²

İLLER	Tarım Ürünleri	Gıda Ürünleri	Halı Hediyeelik Eşya	Doğal Kaynaklar	Hayvan Türü	Toplam
Adana		1				1
Adapazarı		2	1			3
Adıyaman	1					1
A.Karahisar	1	3	1	1		6
Ankara	1	2				3
Antalya	1					1
Ardahan			1			1
Aydın	2					2
Balıkesir	3	2	1			6
Bartın			1			1
Burdur		2				2
Bursa	1	3	1		1	6
Çorum	1	3				4
Denizli	2	1	1	1		5
Diyarbakır	1	1				2
Edirne		4				4
Elazığ	1					1
Erzincan	1	1	1			3
Erzurum	1	5				6
Eskişehir		1		1		2
G.Antep	1	2	2			5
Giresun	1					1
Gümüşhane		2				2

² Bu tabloda bazı ürünler özellikle el halılarının büyük bir bölümü 21.06. 1996 yılında Sümer Halı A.Ş tarafından tescil ettirilmiştir. Bazı içecekler ise MEY A.Ş tarafından tescil ettirilmiştir. Bu nedenle bu ürünler Türkiye geneli için değerlendirilmiştir.

14. Uluslararası Türk Dünyası Sosyal Bilimler Kongresi

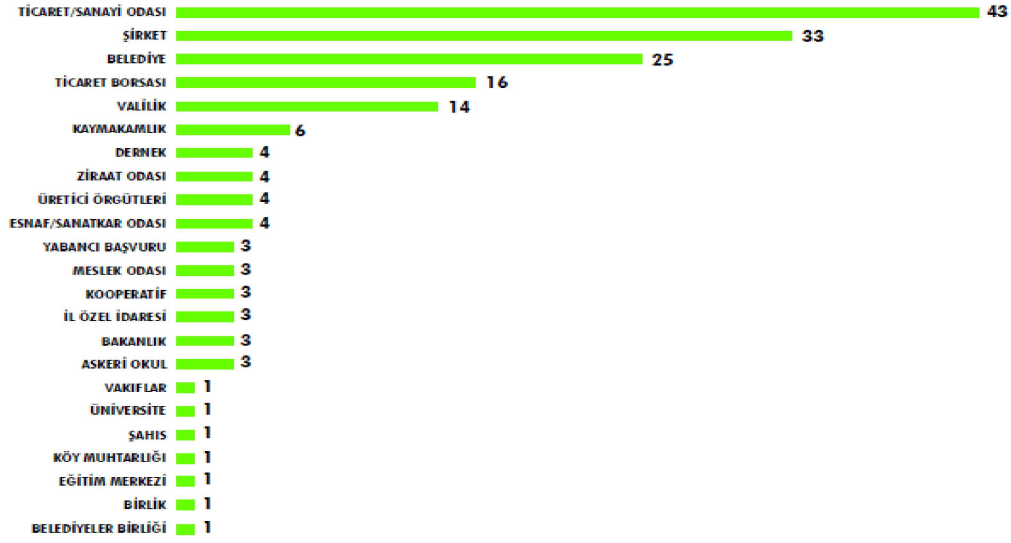
Hatay		1				1
Isparta	1					1
İzmir	3		2			5
K.Maraş	3	1	1			5
Karabük	1		1			2
Kars		1	1		1	3
Kastamonu	1					1
Kayseri	2	4	2			8
Kilis		1				1
Konya	1	2				3
Kütahya		1	2			3
Malatya	2					2
Manisa	4	1	1			6
Mardin		5	1			6
Mersin	3	3				6
Muğla	1		1			2
Ordu	1					1
Ordu		1				1
Osmaniye	1					1
Rize			1			1
Samsun	1	3				4
Siirt	1	3	1			5
Sinop			1			1
Sivas		1	1	1	1	4
Ş. Urfa	1	1				2
Tokat	1					1
Tokat		2				2
Trabzon		1	2			3
Uşak			1			1
Yozgat		3	1			4
Zonguldak			1			1
Türkiye(Genel)		7	17		1	25
Bölge Bazlı	4					4
KKTC		1				1
İngiltere		1				1
İtalya		1				1
TOPLAM	51	80	47	4	4	187

Kaynak: Türk Patent Enstitüsü verilerinden derlenmiştir (15.05.2016).

Yukarıdaki tablo incelendiğinde, İstanbul, Kırklareli, Tekirdağ, Bolu, Artvin, Van, Hakkâri, Bitlis, Muş, Iğdır, Ağrı, Şırnak, Osmaniye, Bingöl, Tunceli, Niğde, Kırşehir, Nevşehir, Kırıkkale, Çankırı gibi illerin tescilli coğrafi işaretli ürünlerinin olmadığı görülmektedir. Bu durum coğrafi işaret uygulamasının henüz çok yaygın olmadığını göstermektedir.

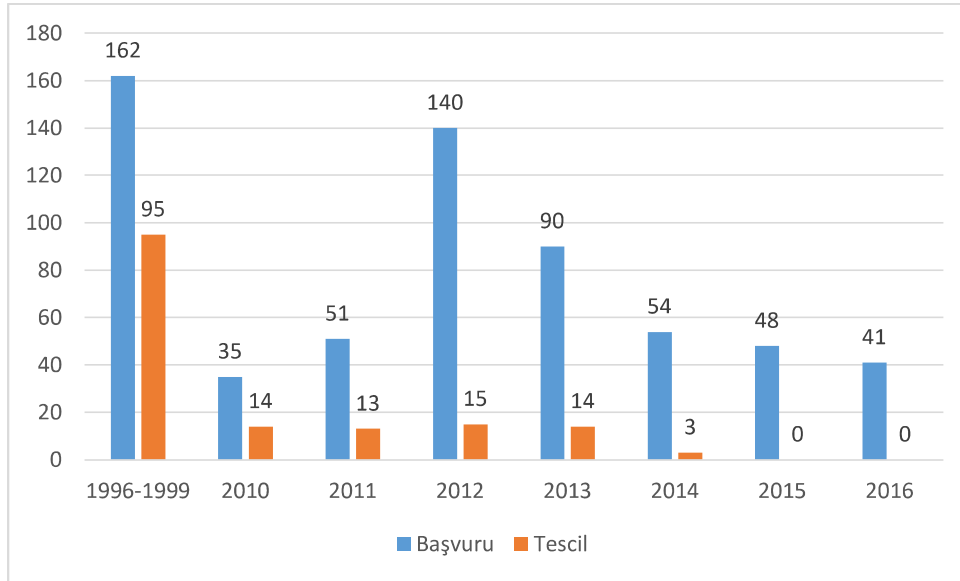
Tablo 5: Coğrafi İşaretlerin Tescil Sahipleri

Kaynak: TPE, 2014:13

Yukarıdaki Tablo 5 incelendiğinde sadece 4 coğrafi işaretin üretici örgütlerince tescil ettirildikleri görülmektedir. Bu da coğrafi işaretlerin kullanım açısından net anlaşılmadığının bir göstergesidir.

Tablo 6: Coğrafi İşaret Başvuru ve Tescil Sayısı

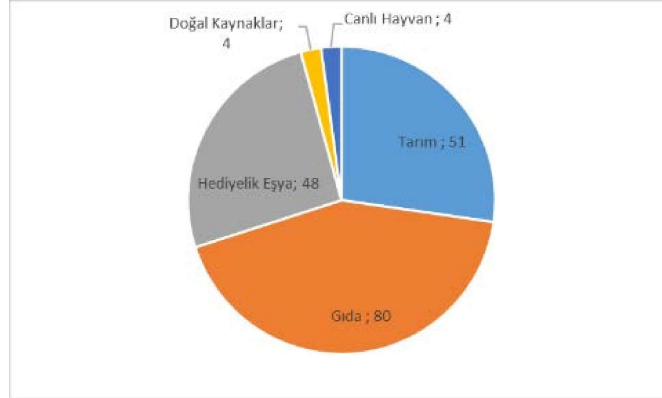

Erişim tarihi (16.06.2016)

Tablo 6'dan da görüldüğü üzere coğrafi işaret başvuruları 2012 yılında en üst seviyeye ulaşmış, sonraki yıllarda tescil başvurularında bir azalma görülmektedir. Aynı şekilde tescil sayısı da son yıllarda gittikçe düşmeye başlamıştır.

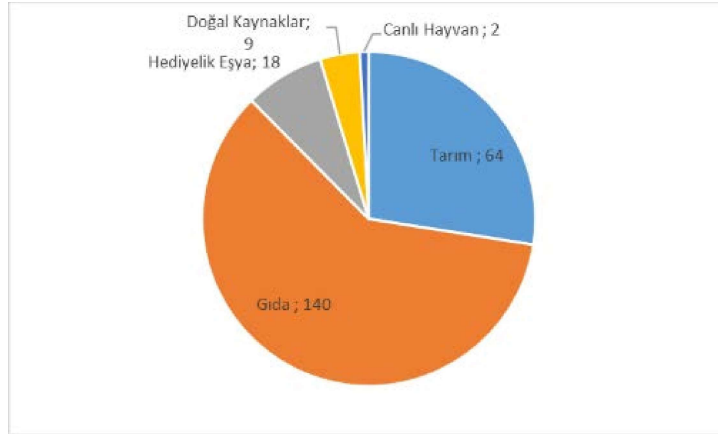

Tablo 7: Tescilli Coğrafi İşaretlerin Ürün Gruplarına Göre Dağılımı

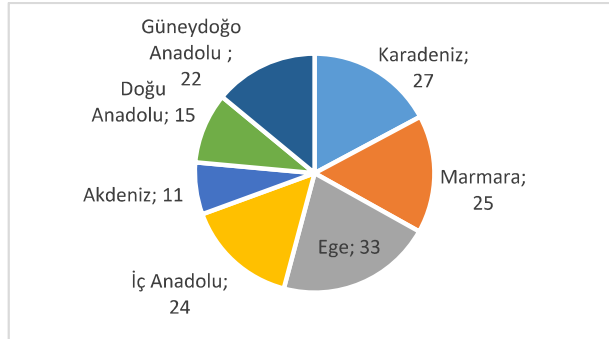
Tablo 7’de görüldüğü üzere tescil edilen coğrafi işaretlerin %43 oranında gıda ürünlerinden, %27 tarımsal ürünlerden, %26 hediyelik eşyalardan, %2 doğal kaynaklardan ve % 2’de hayvan türünden oluştuğu görülmektedir. Hediyelik eşya içinde, önemli oranda el halıları ödemli bir yer tutmaktadır. Özellikle gıda ürünleri içinde önemli bir bölümünün yemek türü olduğu düşünüldüğünde, gastronominin coğrafi işaretler içinde önemli bir yer tuttuğunu söylemek mümkündür.

Tablo 8: Tescil Süreci Devam Eden Coğrafi Ürünler

Tablo 8’de bir önceki tabloya göre önemli bir farklılık göze çarpmaktadır. Hediyelik eşyanın oranı oldukça düşmektedir. Oranlara baktığımızda, %60 gıda, %27 tarımsal ürünler, %8 hediyelik eşya, %4 doğal kaynak unsurları ve %1 hayvan türünden oluşmaktadır.

Tablo 9: Coğrafi İşaretlerin Bölgesel Dağılımı

Tablo 9 incelendiğinde, en fazla coğrafi işarete sahip bölgenin %21 ile Ege Bölgesi olduğu görülmektedir. Bunu sırasıyla %17 Karadeniz, %16 Marmara, %15 İç Anadolu, %14 Güneydoğu Anadolu, %10 Doğu Anadolu ve %7 ile Akdeniz Bölgesi izlemektedir.

Sonuç

Türkiye'de coğrafi işaretlerle ilgili yasal düzenleme 1995 yılında 555 sayılı KHK ile başlamıştır. 2016 yılı itibarı ile tescilli coğrafi işaret sayısı 187'ye, tescil bekleyen coğrafi işaret sayısı ise 254'e ulaşmıştır. Bu rakam coğrafi işaretin ilgili kurum ve kişiler açısından önemin anlaşıldığı şeklinde yorumlanabilir. Ancak yukarıda da belirtildiği üzere AB daha ziyade üretici birlikleri tescil için müracaat ederken Türkiye'de üretici birlikleri tarafından tescil ettirilen ürün sayısı sadece 4 adettir. Diğerleri ticaret ve sanayi odaları, şirketler, belediyeler, ticaret borsaları, valilik ve kaymakamlıklar tarafından yapıldığı görülmektedir. ,

Coğrafi işaretler belirli ürünleriyle bölgelerin veya illerin farklılaşmalarına imkân vermektedir. Kalkınmakta geri kalmış bazı illerimizin belirli ürünleri vasıtasıyla (Gümüşhane Kömesi gibi) ilin ekonomisine ciddi katkılar sunması söz konusudur. Ancak coğrafi işaretli ürünlerin veya coğrafi işareti olmamakla birlikte belirli yörelere özgü ürünlerin ekonomik katkılarıyla ilgili çalışma sayısı çok sınırlıdır ve bu nedenle coğrafi işaretli ürünlerin bölgesel ekonomilere katkılarını ifade etmek zordur. Ancak ismi ve kalitesiyle bir bölgeye mal edilen bir ürünün benzerlerine oranla en az %25 daha fazla bir fiyatla satılması en düşük ihtimaldir. Örneğin, coğrafi bir ürün olarak tescil aşamasında olan Rize ilinin Anzer yaylasından ismini alan Anzer Balı'nın kilo gram fiyatı 850 TL gibi astronomik bir fiyata alıcı bulabilmektedir. Coğrafi işaretli ürünler iyi yönetildiğinde üreticiler ve menşeye yöre için oldukça tatminkar ekonomik getiriler sağlayabilir.

Coğrafi işaretlerin tescilinin amacı, genel nitelikleri itibarıyla üretimi, kaynağı gibi bir takım yerel niteliklerine bağlı olarak belli bir üne kavuşmuş ürünlerin korunmasını sağlamaktır. Ülkemizde her ilin, hatta her ilçenin belli bir ürünün üretimine kaynak teşkil ettiği ve bu ürün ile ünlenmiş olduğu bir gerçektir. Doğallık, geleneksellik, sürdürülebilir kalite, bölgesel kalkınma ve dünya pazarında rekabet edebilme teminatı gibi tüm bu özellikler coğrafi işaretlerin katma değerleri arasında sayılır.

Son olarak şunu da ifade etmek gerekir ki, TPE tarafından tescil edilen coğrafi işaretler sadece Türkiye için bir koruma sağlamaktadır. Ulusal sınırların dışında bir koruma sağlamamaktadır. Bu nedenle bazı önemli ulusal ürünlerin yurt dışında da kabul görebilmesi için AB ölçeğinde de tescil edilmesi önem arz etmektedir. AB tescilli tek Türk ürünü Antep Baklavasıdır. Bu sayının da hızla artması bir gerekliliktir.

Kaynaklar

Demirer, H. (2010). Yöresel Ürün ve Coğrafi İşaretler: Fransa ve Türkiye Üzerine Bir İnceleme: Doktora Tezi . Antalya: Akdeniz Üniversitesi.

Doğan, B. (2015). Coğrafi İşaret Korumasının Gelişmekte Olan Ülkeler İçin Önemi. E-Journal of New World Sciences Academy, 10(2), 58-75.

Kan, M., Gölçubuk, B., & Küçükçongar, M. (2012). Coğrafi İşaretlerin Kırsal Turizmde Kullanılma Olanakları. KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, 14(22), 93-101.

KHK, 555 Sayılı. (1995). Coğrafi İşaretlerin Korunması Hakkında Kanun Hükmünde Kararname.

Oraman, Y. (2015). Türkiye'de Coğrafi İşaretli Ürünler. Balkan ve Yakın Doğu Sosyal Bilimler Dergisi, 01(01), 76-85.

Tepe, S. (2008). Coğrafi İşaretlerin Ekonomik Etkileri. Ankara: TPE.

TPE . (2016). Coğrafi İşaretler Başvuru Klavuzu. Ankara: Türk Patent Enstitüsü.

TPE. (2014). Ulusal Coğrafi İşaret Strateji Belgesi ve Eylem Planı 2015-2023. Ankara: Türk Patent Enstitüsü.

TPE. (2015). Coğrafi İşaretler. Ankara: TPE.

www.crs.gov. (2014). Geographical Indications in U.S.-EU Trade Negotiations.

Yenipınar, U., Köşker, H., & Karacaoğlu, S. (2014). Turizmde Yerel Yiyeceklerin Önemi ve Coğrafi İşaretleme: Van Otlı Peyniri. Journal of Tourism and Gastronomy Studies, 13-23.